

Juris Pavlovičs

NACIONĀLKOMUNISMS UN LATVIJAS PRESE: DAŽU 1957. GADA REĢIONĀLĀS INFORMĀCIJAS TELPAS ASPEKTU ANALĪZE*

Masu informācijas līdzekļu ietekme uz sabiedrisko domu un ikdienas dzīvi kopumā padomju varas gados bija vairāk nekā mērena gan Latvijā, gan arī PSRS kopumā. Presi, radio un televīziju iedzīvotāju nospiedošs vairākums uztvēra kā izklaides un ziņu jeb, pareizāk sakot, izziņu avotu un negaidīja no tā pārsteigumus. Neierasta vai sensacionāla informācija tika uzņemta kā patikama, bet šokējoša novirze no normas, kas neiederējās padomju ikdienas vienmuļajā rutinā. Tauta bija samierinājusies ar informācijas līdzekļu oficiālo propagandas funkciju. Kritiski analītiskām publikācijām “Ezopa valodā” bija izteikti elitārs raksturs, tās varēja atrast vienīgi sabiedrības augšslānim un izglītotajai vidusslāņa daļai paredzētajos specializētajos izdevumos. Jebkura īslaicīga novirze no šīm normām bija īpatna un reta anomālija.

1957. gada 1. oktobrī vienīgo reizi pēckara Padomju Latvijā un, iespējams, arī PSRS tika pārkāpts nerakstītais, bet tā laika galvenā ideologa Mihaila Suslova publiski deklarētais likums, ka nevis preses izdevums meklē ceļu pie lasītāja, bet gan lasītājs meklē tam nepieciešamo presi.¹ 1. oktobra pēcpusdienā, pateicoties veiksmīgai mārketinga kampaņai, apmēram 30 tūkstoši Rīgas iedzīvotāju pulcējās pie kioskiem, gaidot avīzes “Rīgas Balss” pirmo numuru. Pie varas un intelektuālajām aprindām piederošie laikabiedri labi saprata notikušo nozīmi un vēlāk publiski pauda pārliecību, ka minētās avīzes iznākšana bija ārpuskārtas fenomens, kas nonāca pretrunā ar līdzšinējo periodiskās preses sistēmu. Ar izdevniecības politiku tieši nesaistīti ļaudis, pat ja strādāja žurnālistikā, kļūdaini secināja, ka ap 1957. gadu Latvijā vai nu īslaicīgi bija iestājies preses brīvības laiks, vai arī latviešu izdevumi saņēma kādas īpašas privilēģijas no Maskavas.² No mūsdienu skatpunkta raugoties, šie daži savdabīgās patstāvības gadi

* LETONIKA Raksts sagatavots Valsts pētījumu programmas “Letonika” ietvaros.

latviešu presē drīzāk jāvērtē kā īpatnas apstākļu sakritības izsaukta nejaušību virkne.

Nacionālkomunisma laiks Latvijā pašlaik ir pietiekami aktīvi pētīta tēma, un autora nolūks nav jebkādā veidā traucēt kolēģu daudzsoļošu darbu. Raksts veltīts nevis nacionālkomunisma kā kustības īpatnībām vai tā ideju tiešajām saturiskajām izpausmēm tālaika presē, bet gan minētā procesa efektam uz Latvijas informācijas telpu visā tās kopumā, skatot to uz plašāku reģionālo un globālo norišu fona. Līdz šim tā ir bijusi Latvijas periodiskās preses un citu mediju vēstures vājā vieta, jo sakarā ar tendenci vērtēt medijus kā vienīgi žurnālistiskās kreativitātes produktus to mijiedarbība ar varu, iepriekšējo periodu tradīciju pārmantojamība un ārzemju izcelsmes jaunievedumu loma pārāk bieži tikusi atstāta novārtā. Ievadu gribētos noslēgt ar piezīmi, ka raksts tapis kā atbilde uz žurnālista Franka Gordona atmiņām par darbu "Rīgas Balsi" 50. gadu beigās, mēģinot saprast, kādi cēloņi noteica viņa piedzīvoto notikumu kaleidoskopu.³

PASAULES UN PSRS INFORMĀCIJAS TELPA 1957. GADĀ

20. gadsimta 50. gadu beigās attīstītākajās pasaules valstīs tuvojās noslēgumam periods, kad informācijas telpu noteica reģionālās preses masu mediju sistēmas, kas bija izveidojušās 19. gadsimta beigās. Televīzija pagaidām bija izklaides, nevis informācijas līdzeklis, un arī daudz plašāk izplatītais radio nespēja konkurēt ar iespiestajiem medijiem vizuālās informācijas trūkuma dēļ. Tādēļ galvenā vietējo un starptautisko ziņu avota lomu saglabāja ikdienas rīta avīzes, ko izdeva visās industriālo valstu lielpilsētās un apgabalu centros. Nereti tās pildīja varas vai noteikta politiskā spēka oficioza funkcijas un atainoja ievērojamas sabiedrības daļas viedokli. Taču 50. gados Rietumos blakus tradicionālajām lielajām dienas avīzēm aizvien lielāku nozīmi sāka iegūt izdevumi, ko kļūdaini turpināja dēvēt par "dzelteno presi" jeb tabloīdiem.⁴ Aizsācies Ņujorkā kā lēts informatīvs komercprodukts sabiedrības marginālajiem slāņiem, tabloīdu žurnālistikas novirziens 20. gadsimta sākumā sasniedza Eiropu un pakāpeniski pārveidojās augošā izglītības limeņa iespaidā. 50. gadu pasaules vadošie tabloīdi – ASV "New York Post", angļu "Daily Mirror" un vācu "Bild Zeitung" bija izdevumi, ko lasīja arī vidusšķira, un no nopietnās preses tos tagad atšķīra vien formāts un noteiktas politiskās līnijas trūkums. Vizuālās informācijas jomā ar avīzēm un kinohroniku nopietni konkurēja iknedēļas ilustrētie žurnāli, kuru etalons 50. gados bija amerikāņu "Life".⁵ Katrs šāda profila izdevums iespēju robežās atdarināja "Life" formātu, materiālu sakārtojuma un izklāsta veidu un fotogrāfiju daudzveidību un kvalitāti.

Pretēji oficiālajai nostājai Padomju Savienība aktīvi atdarināja modernākos Rietumu preses izdevumus ja ne pēc satura, tad vismaz izskata. 40. gadu beigās padomju vadošais ilustrētais žurnāls “*Ogonyok*”, kas līdz tam bija veidots pēc 20. gadu vācu paraugiem, pārtapa par gandrīz precīzu “*Life*” kopiju. Interesanti piezīmēt, ka turpmāk žurnāla veidols netika mainīts un izskatījās kā pirmo pēckara gadu “*Life*” līdz pat PSRS sabrukumam. Padomju informācijas telpu atšķirībā no ASV vai Rietumeiropas raksturoja galēja mediju centralizācija, kas uzspieda visiem izdevumiem Maskavas preses atdarināšanu un lika izmantot viena ziņu dienesta resursus. Īpaši Krievijā reģionālā prese tika uzskatīta par centrālo Maskavas avižu piedēkli – un tika darīts viss iespējamais, lai panāktu to vienlaicīgu izdošanu uz vietām, nepieciešamības gadījumā izmantojot kara aviāciju savlaicīgai iespiedmatricu piegādei.⁶ Tā rezultātā pat lielākajās Urālu un Sibīrijas pilsētās neizveidojās patstāvīgi preses izdevumi – un to vienīgā atšķirība no Maskavas analogiem bija vietējā kolorīta pieeivas. Padomju republiku preses stāvoklis bija mazliet vieglāks, jo tā drīkstēja pārveidot Maskavas paraugus atbilstoši vietējai specifikai. 50. gadu vidū “dzelzs priekšvara” un totalitārās cenzūras apstākļos PSRS iedzīvotāju interese par jaunumiem aprobežojās ar sportu un pieejamajām izklaides jomām. Materiālo un dzīves apstākļu šaurības dēļ pat personas ar atbilstošu izglītību un interesēm bez vienas vietējās vai centrālās avīzes regulāri lasīja ne vairāk kā pāris ilustrēto žurnālu un arī tad galvenokārt pilsētās. 1960. gadā kādā dziļi provinciālā Krievijas ciematā notika anekdotisks incidents, kad kā spiegs tika aizturēts žurnālists, kurš lasīja līdzpaņemtu ilustrēto žurnālu, kas vietējiem likās kas ārzemniecisks.⁷

Līdz ar Staļina nāvi un režīma represīvā aparāta daļēju likvidāciju padomju masu mediju funkcijas ievērojami mainījās. Ja līdz tam lasītāju attieksme bija mazsvarīga, tagad režīms bija spiests mācīties iepatīties iedzīvotājiem, padarīt medijus simpātiskākus un atvēlēt vairāk vietas izklaidējoša rakstura materiāliem. 1954. gadā tika atļauts ievest PSRS sociālistisko valstu presi, līdzīga atļauja par kapitālistisko valstu komunistisko partiju izdevumiem tika dota 1958. gadā. Lai arī to nekur neaifšēja, lielāko preses izdevumu redakcijām vairs neliedza iepazīties ar jaunāko Rietumu presi un izmantot tās materiālus bez avota norādes. Turpinot konkurēt un konfliktēt ar līdzgaitniekiem, Ņikita Hruščovs par savu oficiālo propagandas avīzi padarīja nevis partijas “*Pravdu*”, bet gan padomju varas orgānu ruporu “*Izvestija*”, par kura redaktoru 1959. gada jūnijā viņš iecēla savu znotu Alekseju Adžubeju.⁸ 1957. gads kļuva par padomju preses *anno mirabilis*. Pēc oficiālajiem datiem, gada laikā tika dibināti 107 jauni žurnāli un vairāki tūkstoši galvenokārt vietējo avižu.⁹ Dažās padomju republikās, arī Latvijā, preses iespieddarbu kopapjoms palielinājās par trešdaļu. Viens

no gada pasākumiem bija humora un satīras žurnālu tīkla izveide un reorganizācija visās padomju republikās, ņemot par paraugu Maskavas "Krokodil". Vienlaikus Padomju žurnālistu savienības centrālajā izdevumā "Sovetskaja pečatj" tika izvērstā diskusija par padomju preses jauno veidolu un saturu, kur, no vienas puses, tika izvirzītas prasības atļaut ierobežot oficiālo propagandas materiālu apjomu neprofila izdevumos, bet, no otras puses, prasīja apkarot pēdējo pāris gadu sensacionālisma tendences centrālajos žurnālos. 1957. gads bija tas īsa brīdis, kad visa padomju prese atradās krustcelēs un nekur nebija teikts, ko drīkst un ko nedrīkst. Viss plašais neitrāla rakstura informācijas klāsts starp propagandas un "pretpadomju" materiāliem līdz tam tika vērtēts negatīvi un nonāca presē ar lielām grūtībām. 1956.–1958. gadā sāka piemērot praksē PSKP CK 1954. gada 10. novembra lēmumu par kļūdām ateistiskajā propagandā, kas pasludināja reliģiju un pastarpināti arī daudzas citas marksismam neitrālas idejas par politiski pieņemamām tik ilgi, kamēr tās ir atdalītas no valsts ideoloģijas.¹⁰ 1958. gadā līdz ar jaunu ateisma kampaņu šis īsais tolerances brīdis beidzās. Svarīgi ir tas, ka visu minēto jaunievedumu un Maskavas Starptautiskā jaunatnes festivāla propagandas kampaņas iespaidā 1957. gadā nevienam nomenklatūras darbiniekam nebija priekšstata, kas tagad ir aizliegts. Bija radušies visi priekšnoteikumi nacionālkomunistu rīcības brīvībai Latvijas centrālajā presē.

LATVIJAS INFORMĀCIJAS TELPA 1957. GADA VIDŪ

No lielākās daļas PSRS reģionu Latvija 50. gados atšķīrās ar visai augstu lasītprasmes un izglītības līmeni. Interese par vietējiem un pasaules jaunumiem saglabājās tradicionāli augsta arī pēc kara, un pēc 1955. gada to veicināja divi papildu faktori – masveida kontaktu atjaunošanās ar radniekiem ārzemēs un ārzemju kuģu regulāru reisu atsākšana Rīgas ostā, ko vainagoja zviedru flotes vizīte 1957. gada vasarā.¹¹ Blakus maskaviešiem un ņeņingradiešiem latvieši izrādījās arī vieni no galvenajiem poļu un ungāru importa žurnālu patērētājiem, kad ap 1956. gadu sākās to masveida pārdošana Latvijā. Interesantāko Krievijā iespiesto preses izdevumu izplatību šai laikā ievērojami traucēja parakstīšanās apjomu ierobežojumi, kuru dēļ saturiski vērtīgākie krievu žurnāli parastam pasūtītājam nebija pieejami.¹² 50. gadu vidū Latvijas radiofikācija pamatos jau bija pabeigta visur ārpus vēl neelektrificētajiem lauku rajoniem, it īpaši Latgalē. Līdz ar svešvalodu trūkumu tie bija divi galvenie faktori Latgales informācijas telpas vājumam salīdzinājumā ar pārējiem Latvijas reģioniem, jo iedzīvotājiem daudz mazākā mērā bija pieejami ārzemju radioziņu avoti. Cik noprotams no memuāru literatūras, radioklausītāju gaume nebija mainījies kopš 30. gadiem un svārstījās starp vadošajām angļu un vācu stacijām.¹³

Daži desmiti tūkstošu līdz 1957. gadam uzstādīto televizoru drīzāk bija izklaides līdzeklis, jo no radio atšķirīgs ziņu dienests vēl nebija izveidots pat Maskavā – un diktori uz ekrāna vienkārši lasīja to pašu tekstu, ko radiofons.¹⁴ Tādējādi galvenais informācijas avots 1957. gadā Latvijā joprojām bija prese, ko nedaudz papildināja ārzemju radioziņas.

Lai cik paradoksāli tas būtu, preses sistēmas struktūra, ja neņem vērā noformējumu un saturu, daudz neatšķīrās no 30. gadu beigām. Republikāniskās avīzes lomu ar vairāk nekā 200 tūkstošu tirāžu pildīja komunistiskās partijas izdevums “Cīņa”, kura saturā oficiozs pārāk bieži dominēja pār aktuālo informāciju. Daļēji to, iespējams, var izskaidrot ar “Cīņas” redaktora LKP CK locekļa Pāveta Pizāna darba pieredzi mazāk rafinētajā Latgales žurnālistikā un no tā izrietošo pieredzes trūkumu par pirmskara Rīgas presi.¹⁵ Taču vismaz vienas avīzes pasūtīšanas tradīcijas Latvijā saglabājās, un īpaši aktīvi “Cīņu” pasūtīja laukos. Blakus partijas avīzei komjaunatnes orgāns “Padomju Jaunatne” pozicionēja sevi nevis kā jauniešu avīze, bet gan pedagoģiski didaktisks izdevums, ko atdzīvināja vien audzinoša rakstura kriminālhistorikas fakti. Rakstnieku savienības “Literatūra un Māksla” aizvietoja lielāko daļu neatkarības gadu biezo žurnālu un literāro izdevumu un pēc būtības bija lasāmviela režīmam lojāliem snobiem. Lai gan pirmskara sabiedrības hierarhija izrādījās neatgriezeniski sagrauta, cilvēku, kas vēlējās atdarināt “miera laiku” paradumus kā gaumes, tā izcelsmes dēļ, bija pietiekami daudz gan padomju varas piekritēju, gan pretinieku pusē. Padomju prese un, kā par brīnumu, arī lielākā daļa neatkarības gadu izdevumu no viņu viedokļa bija neglābjami vulgāra un nepieņemama. Nacionāli domājošie glābiņu meklēja dažādos ārzemju ilustrētajos žurnālos un pirmskara literatūrā, režīmam lojālie lasīja “Literatūru un Mākslu”.¹⁶ Tas arī turpmāk noteica minētā izdevuma ciešo idejisko saikni ar nacionālkomunismu. Bez mazāka apmēra rajonu avīzēm iznāca arī sporta, skolotāju, jūrnieku un vēl daži citi speciāla rakstura laikraksti, kas nebija pazīstami ārpus attiecīgo profesionālo un interešu aprindu loka.

1950. gadā dibinātā “Zvaigzne” bija aizvietojuši “Atpūtu” kā Latvijas vadošais ilustrētais žurnāls un saglabāja augstu popularitāti, gan pateicoties šai tradīcijai, gan arī konkurentu trūkuma dēļ. Tādu izdevumu kā “Liesma” un “Zinātne un Tehnika” vēl nebija. Pretenciozi dēvētais žurnāls “Padomju Latvijas Sieviete” pamanījās palikt ārpus praktiskās politikas vētrām. Jāpiekrīt Ilgvara Butuļa viedoklim par īpašu žurnālam “Zvaigzne” uzticīgu autoru un atbalstītāju kolektīvu Augstākās padomes Prezīdija priekšsēdētāja Kārļa Ozoliņa vadībā, un ir ticami, ka šie ļaudis vadījās ne tikai no noteiktiem idejiskiem nacionāliem vai politiskiem apsvērumiem, bet arī elementāras jaunības gadu nostalgijas, kas lika veidot “Zvaigzni” vizuāli tikpat latvisku, cik “Atpūta”.¹⁷ Žurnāla 1957. gada Līgosvētku numura izteiktais patriotisms un vieta,

kas tā ilustrācijās tika atvēlēta prominentiem nacionālkomunistiem, Eduardu Berklavu ieskaitot, liek nojaust neskaidri izteiktus, bet apzinātus politiskos mērķus.¹⁸ Par nelaimi žurnāla autoriem, ir skaidrs, ka lielākā daļa lasītāju par šiem mājieniem nenojauta. "Atpūtas" ietekmē aizņemoties Ulmaņa režīma vizuālās propagandas konstrukcijas, netika ņemts vērā, ka neinformētiem ļaudīm nacionālie atribūti būs vai nu pašsaprotami, vai arī atgādinās pirmo pēckara gadu staļiniskās arhitektūras un mākslas dekoratīvās tendences. 1957. gada "Zvaigzne" bija nedaudz uzlabota un ar 20. gadu vācu ilustrētajiem žurnāliem sakrustota "Atpūta", ko augstu vērtēja kā laika kavēkli, taču tās politiskos mājienu spēja atpazīt vien zinātāji.

Komunistiskā režīma aizraušanās ar politisko un audzinošo satīru ir grūti izprotams fenomens, kas būtu īpašas pētījumu jomas cienīgs. Visticamāk, uzskatot, ka vienkāršota un vizualizēta satīra ir universāli saprotama un pieejama pat marginālo aprindu ļaudīm, padomju režīms izmantoja to pēc inerces, neskatoties uz rezultātiem. Centrālais satīras žurnāls "Krokodil" kļuva par etalonu, pēc kura 50. gadu vidū veidoja nacionālajai specifikai piemērotus izdevumus kā padomju republikās, tā arī draudzīgajās sociālisma zemēs. Atkarībā no vietējiem apstākļiem rezultāti bija ļoti atšķirīgi, robežojoties ar pilnīgu izgāšanās dažās dienvidu republikās, kur nebija pierasts vizualizēt jokus.¹⁹ 1957. gada janvārī sāka iznākt latviešu humora žurnāls "Dadzis", kam, pateicoties minētajai kampaņai, atvēlēja 60 tūkstošu tirāžu. Sākotnējais žurnāla veidols izrādījās tieši pretējs Maskavas iecerēm. Neskatoties uz robusto izpildījumu, jebkurai padomju karikatūrai un humoreskai bija jābūt augstam, pacilājošam mērķim. Latviešu tradicionālo humoru iemiesoja "Zobugals" ar uz jauno "Dadzi" pārceltajiem Brenci un Žvinguli, kuri vēlējās pasmieties un paņirgāties no darba brīvajā laikā.²⁰ Līdz 60. gadu sākumam, kad varai beidzot izdevās "Dadzi" daļēji "krokodilizēt", tā saturs, pat ja runa bija par reālu neizdarību kritiku, sastāvēja no "pekstiņu" vai blēņu stāstiem lasītāju smidzināšanai. Jebkādā ideoloģiskā kampaņā, pat ar cēlāko nacionālo mērķi, 1957. gada "Dadzis" neiederējās sava akūtā apolitiskuma dēļ.

Latvijas krievu avīzes "Sovetskaja Latvija" un "Sovetskaja molodžož", kas turpmākajos notikumos parādīja sevi kā impēriskā šovinisma bastioni, nekādi neizpauzās Latvijas informācijas telpā, neskatoties uz ievērojamajiem iespiedpapīra limitiem, respektīvi, 100 un 45 tūkstošu tirāžai. Šiem izdevumiem varēja būt zināms lasītāju loks no okupācijas karaspēka garnizona vai nesen migrējušu amatpersonu vidus, taču latviešu lasītājam abās avīzēs nebija nekā jauna, savukārt krieviski runājošā kopiena deva priekšroku Maskavas izdevumiem. Darbs šajās avīzēs lielā mērā bija sinekūra ar neatbilstoši zemām kvalifikācijas prasībām.²¹ Tādējādi padomju režīma mēģinājums izmantot krievu valodā iespiestu presi pierobežas provinču piesaistei izrādījās

tikpat neveiksmīgs kā Krievijas impērijas laikos. Skumji apzināties, ka latvijiskā satura trūkuma dēļ abas avīzes pat nekādi neveicināja sadraudzības kontaktus ar citām PSRS republikām un apgabaliem, jo uzzināt, kas ir Latvija kā zeme un kas tajā notiek ārpus plānu izpildes, no minētajiem izdevumiem nevarēja.

PRESES VIETA NACIONĀLKOMUNISTU STRATĒGIJĀ

50. gadu otrajā pusē visa plašā padomju bloka ietvaros no Ungārijas līdz Ziemeļkorejai izvērās slēpta, bet tādēļ ne mazāk nopietna politiskā cīņa starp varas elites frakcijām, kas atbalstīja maksimālu Maskavas virskundzību pār vietējo dzīvi, un reģionālās autonomijas piekritējiem. Šai pretstāvei bija izteikti etniskais raksturs, un tādēļ tā varēja izvērsties vien ārpus Krievijas Federācijas teritorijas – satelītvalstīs un padomju republikās. Nākamās desmitgades laikā minēto konfliktu rezultātā padomju bloks un daļa PSRS republiku piedzīvoja nopietnas pārmaiņas centra un perifērijas attiecībās, kur tiešo administrēšanu no Maskavas nomainīja sarežģīta mutvārdu norunu un kompromisu sistēma. Kaukāza un Vidusāzijas republikās un mazākā mērā arī Ukrainā “nacionālie” komunisti kļuva par vadošu vai Maskavas frakcijai līdzvērtīgu spēku. 1959.–1960. gadā – laikā, kad Latvijā notika nacionālās frakcijas sagrāve, Uzbekijas nacionāļkomunistiem Šarafa Rašidova vadībā izdevās gūt virsroku un pārveidot varas eliti atbilstoši saviem priekšstatiem.²²

Šeit un turpmāk jēdziens “nacionāļkomunisms” tiek definēts tāpat kā mūsdienu Latvijas vēstures literatūrā un publicistikā, apzīmējot ar to amorfu kustību bez skaidri izteiktām idejām, ko vienoja tikai orientācija uz lielāku vietējo patstāvību. Politiskie risinājumi, ko piedāvāja dažādās “nacionālo komunistu” kopas padomju bloka ietvaros, ļoti bieži ne tikai nebija moderni, bet, kā, piemēram, Gruzijā vai Uzbekijā, deva iedzīvotāju vairākumam pat mazāk, nekā tie būtu saņēmuši Maskavas frakcijas uzvaras gadījumā. Ārpus etniskā aspekta izcelšanas tajās nebija nekā savdabīga, un pat brīvdomīgāko šo kopu locekļu uzticība radikāli kreisām idejām nav apšaubāma.

Latvijas historiogrāfija pagaidām, pat šai jomā vadošajos Dainas Bleieres un Ilgvara Butuļa pētījumos, nav noteikta precīza mūsu vietējā 50. gadu nacionāļkomunisma definīcija, un jāšaubās, vai apskatāmā nākotnē tāda tiks pieņemta. Latvijas gadījumā runa ir par nestabilu lielākas vietējās patstāvības piekritēju grupu varas virsotnē un viņu “klientiem”. Latvijas nacionāļkomunisms atbilstoši D. Bleieres traktējumam bija “strāvojums”, turklāt arī izteikti individuālistisks pēc savas būtības.²³ Personas, kas LKP CK 1953. gada jūnija plēnuma rezultātā ieguva vai nostiprināja ietekmi augstākajos partijas vai padomju varas orgānos, definējamas kā nacionāļkomunisti nevis

pēc sadarbības, bet gan vietējai patstāvībai izteiktā atbalsta apjoma. Tieši tāpat memoāros un mutvārdu atmiņās “berklaviešu” skaitā nokļuva ļaudis ar 1959. gadā nežēlastībā kritušo aizbildņu dēļ cietušu karjeru, pat ja nacionālā ideja bija tālu no šo cilvēku patiesajiem nodomiem.

Visu iepriekšminēto nākas ņemt vērā, lai saprastu, ka nacionālkomunisms Latvijā vismaz periodiskās preses un informācijas līdzekļu jomā nebija nacionālā atmoda. Pēdējā parasti ietver pakāpenisku un gandrīz pilnīgu vietējās etniskās preses pārņemšanu no vismaz daļēji organizētas un ar noteiktiem politiskiem mērķiem vienotas kustības puses. Vadošie Latvijas PSR latviešu preses izdevumi 1956. gada beigās – 1957. gada sākumā bija kļuvuši par pavisam ko citu – viena vai vairāku augsti stāvošu aizbildņu uzraudzītām “klientūrām”, ja drīkst atkal lietot šo Senās Romas terminu. 1957. gada vidū Pāvels Pizāns uzraudzīja “Cīņu”, Voldemārs Kalpiņš – “Literatūru un Mākslu”, Kārlis Ozoliņš tika uzskatīts par aktīvāko aizbildni žurnālam “Zvaigzne”, bet Eduards Berklavs plānoja dibināt “Rīgas Balsi” pilsētas izpildkomitejas paspārnē.²⁴ Bez citiem amatiem Pizāns un Kalpiņš bija arī respektīvo avižu redaktori.

Preses izdevumu īpašā vieta Latvijas nacionālkomunistu kustībā izrietēja no vietējā “politiskās spēles” lauka ierobežotības. Citās republikās nacionālā un Maskavas frakcija konkurēja par galvenajām finanšu plūsmām, kontroli pār ievērojamākajiem uzņēmumiem un stratēģiski svarīgas produkcijas ražošanu utt. Lielāko republiku vadība varēja arī paļauties uz tiešiem kontaktiem ar jebkuru PSRS augstāko amatpersonu, ieskaitot pašu Hruščovu, tādējādi vajadzības gadījumā iespaidojot netīkama centrālo resoru lēmuma atcelšanu. Savu reģionu iedzīvotāju intereses un vēlmes viņiem tādēļ bija tikpat vienaldzīgas kā Kremlim. Latvija bija pārāk maza un nevarēja nostādīt sevi kā vienīgā tējai vai kokvilnai līdzvērtīgas lauksaimniecības kultūras audzētāja. Pie Hruščova un citiem padomju pasaules varenajiem Latvijas padomju un partijas vadība nokļuva ne biežāk kā provinciālu Krievijas apgabalu partijas sekretāri un pēc vietas reālajā hierarhijā dažreiz atpalika pat no tiem.²⁵ Maskavas frakciju tas uztrauca vienīgi no personiskās karjeras viedokļa, savukārt nacionālkomunistiem tas nozīmēja nespēju apkarot armijas un centrālo saimniecisko struktūru patvaļu. Citiem vārdiem, pat izcīnot politisku uzvaru, nacionālkomunistiem nebija cerību brīvi rīkoties savā republikā un baudīt pilnvaras, ko izmantoja lielākā daļa citu republiku līderu. Bez tam 50. gadu migrācijas procesi, ko citviet PSRS uzskatītu par labvēlīgu faktoru rūpniecības veicināšanai, nacionālkomunistu skatījumā bija nopietnākā problēma, kas draudēja Latvijai ar katastrofu. Latvijā migrāciju nebija iespējams lokalizēt kādā nomaļā plānoti industrializējamā apvidū – un tā koncentrējās galvaspilsētā, kādēļ jau 50. gadu

sākumā Rīgā bija mazāk par pusi latviešu un katru mēnesi pierakstījās 1500 iebraucēju no Krievijas.²⁶

Tādēļ jau ap 1954.–1955. gadu nomenklatūras nacionālā frakcija neizbēgami bija spiesta secināt, ka situācija Latvijā strauji mainās tai nevēlamā virzienā un tā jāmēģina uzlabot, pat riskējot ar Maskavas dusmām. Pirmās “atkušņa” pazīmes pēc Staļina nāves liecināja, ka Kremli zināmos apstākļos var uz klausīt tautas masu viedokli. Tā nu, izmantojot neskaidro stāvokli, kādā 50. gadu vidū bija nonākusi padomju prese kopumā, nacionālkomunistu elite 1956. gadā ar preses starpniecību sāka aģitēt tai potenciāli lojālos Latvijas iedzīvotājus. Svārstīgā latviešu daļa, kas joprojām grūti izprata pēc kara notikušās pārmaiņas, tika uzrunāta ar nacionālo etnogrāfisko simboliku un aicinājumiem turēt godā tradicionālās vēribas. Lojālajiem “darbaļaudīm”, kas tā vai citādi jau bija pieņēmuši kreiso ideoloģiju, atgādināja par latviešu strēlniekiem, tautas revolucionārajām tradīcijām bez “lielā brāļa” klātbūtnes un gandrīz katrā “Cīņas” un katrā “Zvaigznes” numurā demonstrēja nacionālkomunistu līderus no pozitīvās puses, izmantojot visus līdzekļus, sākot ar reprezentatīvām mītiņu fotogrāfijām līdz draudzīgiem šaržiem.²⁷ Visbeidzot, intelektuāļu aprindām tika piedāvātas diskusijas “Literatūrā un Mākslā” par iespējamību celt komunismu ar latviskām niansēm. 1957. gada vidū šī nejausā un daudzu desmitu cilvēku individuālās gribas radītā slēptās propagandas mašina bija sākusi strādāt un būtu apbrīnas vērts, ja darbotos ar noteiktu plānu un mērķi.

Pat liktenīgajā LKP CK 1959. gada jūlija plēnumā nacionālkomunistu pretiniekiem joprojām nebija skaidrs, kādā veidā bija notikusi preses radikāla latviskošana. Arvīds Pelše un citi nacionālkomunistu pretinieki bija pārliecināti, ka ap 1956. gadu Maskava bija devusi mutisku atļauju veikt preses brīvības eksperimentus Latvijā, un, lai arī sparīgi kritizēja latviešu presi, izvairījās meklēt tās brīvdomības cēloņus.²⁸ Pelše tā arī nespēja aizmirst pārsteigumu 1957. gada 5. janvāra LKP CK biroja sēdē, kad iecerētā kritika par kļūdām žurnāla “Zvaigzne” darbā pavērsās pret viņu pašu un nacionālkomunisti atteicās kritizēt galveno redaktoru Rafaelu Blūmu. Rezultātā 1957. gadā latviešu centrālā periodika baudīja labvēlīgu neitralitāti un brīvākos darba apstākļus tuvāko trīsdesmit gadu laikā. Rudenī tas deva Rīgas iedzīvotājiem kādu negaidītu pārsteigumu.

PIRMĀ UN VIENĪGĀ “RĪGAS BALSS”

1957. gada martā Eduards Berklavs uzņēmās Rīgas partijas organizācijas vadību. Kā cilvēks, kura ambīcijas skaidri jaušamas pat starp memuāru rindām, viņš acīmredzami vēlējās ieiet vēsturē kā viens no pilsētas tēviem, kas pārveidojis galvaspilsētu. Taču sakarā ar garnizona

un migrantu kopienas klātbūtni Rīga pēckara gados bija zaudējusi daudzas eiropeiskās iezīmes un drīzāk atgādināja Krievijas apgabala centru. Rīgas latviešu kopiena turpināja sarukt ja ne skaitliski, tad vismaz procentuāli, un tas bija politiski nevēlami gan Berklavam, gan arī nacionālkomunistiem kopumā.²⁹ Ideja dibināt Rīgas vakara avīzi, lai uzrunātu pilsētniekus par problēmām, ko Berklavs nereti bija bezspēcīgs risināt birokrātiskā ceļā, radās 1957. gada vasarā joprojām neskaidros apstākļos. Savos memuāros viņš vērtē “Rīgas Balss” dibināšanu kā salīdzinoši mazsvarīgu, un haotiskie redakcijas darbinieku komandas veidošanas apstākļi liek domāt, ka tā sākās kā slikti plānota improvizācija.³⁰ Pēc būtības tā bija liela uzdrošināšanās, ko varēja atļauties vienīgi 1957. gada eksperimentu gaisotnes apstākļos. Padomju avīzes parasti iznāca no rīta un bija paredzētas lasīšanai pirms darba vai pusdienu pārtraukumā. Vakara avīžu tradīcija saglabājās vien dažās vislielākajās PSRS pilsētās – Maskavā, Ļeņingradā, Kijevā, un šie izdevumi bija paredzēti nevis laika kavēklim, bet gan darbaļaužu iepazīstināšanai ar aktuālajiem notikumiem citādi pārlietu lielajās un nepārstaigājamajās metropolēs. Rīga ar pusmiljonu iedzīvotāju bija par mazu, lai pieprasītu vakara avīzi, un paliek noslēpums, kā šādu atļauju piešķīra. “Cīņas” redaktors Pizāns bija pārliecināts, ka “Rīgas Balss” Maskavā tika izraudzīta par eksperimentālu izdevumu, līdzīgi centrālajai “*Izvestija*”, un šāda versija ļauj izskaidrot avīzes ievērojamo brīvību aktuālo un starptautisko ziņu pasniegšanā gan 60., gan arī 70. gados un savam laikam pārsteidzošā sludinājumu pielikuma ieviešanu.³¹ Avīzei tika atļauta pilsētas laikrakstam milzīga sākotnējā tirāža – 50 tūkstoši latviešu un 30 tūkstoši krievu izdevumam. Redakcija pilsētas partijas komitejas amatpersonas Osvalda Darbiņa vadībā tika sapulcēta piecu – sešu nedēļu laikā, un trakās steigas dēļ dzima pirmā sava veida avīze PSRS.

Kā improvizācijai “Rīgas Balsij” nebija iepriekš noteikta satura un publikāciju plāna. Darbiņš bija saņēmis vien norādījumus, ka avīzei jābūt modernai un interesantai. Šie mērķi tik kardināli atšķīrās no pastāvošajām PSRS vakara avīzēm, ka iedvesmu un atdarināšanas paraugus nācās meklēt ārzemēs. Par avīzes līdzstrādnieku kļuvušais bijušais “Jaunāko Ziņu” redaktors un pirmās Latvijas padomju valdības kultūras ministrs Pēteris Blaus nolēma vadīties no jaunības gadu pieredzes un par pamatu ņēma vācu vakara avīzes “*Berliner Zeitung*” 20. gadu variantu, atdarinot pat titullapu.³² Pirmā numura sagatavošanas sēdes laikā redakcija noslicās par labu neatkarības gadu vakara avīžu žurnālistikas tradīciju ievērošanai. Tas nozīmēja atteikšanos no gariem redakcijas ievadrakstiem un maksimālu kodoģīgas informācijas sablīvēšanu vienā numurā. Galarezultāts izrādījās tiešs pretstats sākotnējiem Berklava plāniem, kurš, visticamāk, bija gribējis izveidot savulaik populārās neatkarības gadu avīzes “Rīts”

vakara variantu. Taču, veicot redakcijas personāla atlasi pēc profesionalitātes, nevis tautības un uzticamības principiem, "Rīgas Balsī" bija izveidojies radošais kolektīvs, kas vēlējās vien veidot kvalitatīvu avīzi un lielā mērā ignorēja darba devēja politiku. Atšķirībā no "Zvaigznes" redakcijas šie žurnālisti ar nostalgiju raudzījās nevis uz Ulmaņa laiku "Atpūtas" teatrālo tautiskumu, bet gan parlamentārā perioda avīžu ziņu dienestu operatīvātī.

Rezultāts bija pārsteidzošs. Jau pirmajā iznākšanas dienā – 1. oktobrī "Rīgas Balss" parādīja sevi kā sava laika vismodernākā tipa vidusšķiras tabloīdu, kas pēc satura informatīvās kvalitātes neatpalika no vācu "Bild Zeitung". Iznākšanu ievadīja ne pirms, ne pēc tam Padomju Latvijā nepieredzēta mārketinga kampaņa ar avīžu zēnu teatrālu skrējienu pa Rīgas ielām tās kulminācijā.³³ Lielā mērā "Rīgas Balss" popularitāti nodrošināja tās iederīgums pilsētas iedzīvotāju vairākuma dzīves ritmā. Avīzi aplauza vienpadsmitos no rīta, un četros pēcpusdienā tā nonāca kioskos. Šai laikā rūpnīcās un iestādēs beidzās vai tuvojās beigām dienas darba maiņa un cilvēki devās uz mājām. Izņemot radio ziņas, citi jaunumu avoti vakarā nebija gaidāmi, un cilvēki labprāt iegādājās astoņu lappušu avīzi par tikai divdesmit pirmsreformas kapeikām.³⁴ Latvijas informācijas telpa Rīgā un piepilsētas lokā no Tukuma līdz Ogresi bija mainījusies uz nākamajiem desmit gadiem līdz vispārējai televīzijas un operatīvu vakara ziņu ieviešanai. Par parastu parādību kļuva ģimenes galvas atgriešanās ar svaigu avīzes numuru un mājiņieku iepazīšanās ar jaunumiem pie vakariņu galda, papildinot dzirdēto ar svaigām baumām un vēlāk arī radio ziņām. "Cīņa" un citas rīta avīzes ieņēma ierēdņu, pensionāru un lauku ļaužu pirmspusdienu lasāmvielas vietu.

Pavisam negaidīti trimdas un latviešu inteliģences aprindās jauno tabloīdu uzņēma kritiski un pat negatīvi. Trimdai "Rīgas Balss" drīzāk bija kārtējais komunistu propagandas produkts, un tas, ka to veidoja latviešu komunisti kopā ar no partijas tālu stāvošiem žurnālistiem, neko nemainīja. Līdz 1959. gadam reālā Padomju Latvija trimdas vairākumam bija tabu, un, nepārzinot situāciju uz vietas, emigranti nevarēja pat nojaust, kādas sekas radījusi jaunas avīzes iznākšana. Padomju un ārzemju 1957. gadam veltītajos enciklopēdiskajos un analītiskajos izdevumos "Rīgas Balsī" pamanīja kā jauna tipa padomju avīzi, taču Rietumu preses eksperti tolaik vēl nespēja saprast PSRS informatīvās telpas īpatnības un atvēlēja jaunajam izdevumam necilas un pēc tirāžas pat Rīgas mēroga pilsētai nepietiekama apjoma vakara avīzes lomu.³⁵ Patiesībā jāsecina, ka tirāža tobrīd bija aprēķināta precīzi un "Rīgas Balsī" lasīja aptuveni trešdaļa pilsētas, bet pārējie laikmeta smago materiālo un sociālo problēmu iespaidā būtu ignorējuši avīzi pat vēl labākas pieejamības apstākļos.

“Rīgas Balss” iznākšana nodalīja latviešu tautības ikdienas ziņu patērētājus trīs grupās. Sporta, izklaides un vaļasprieku jaunumu interesenti, kas sāka interesēties par padomju presi 50. gadu vidū pēc “Sporta” un “Kinoapmeklētāja Bibliotēkas” izdošanas sākuma, labprāt pieņēma arī “Zvaigzni” pēc tās ilustrāciju kvalitātes un satura uzlabošanās ap 1954. gadu. Aktīvi politisko un aktuālo ziņu patērētāji līdz tam bija mazākums un parasti centās atrast vēlamos jaunumus Maskavas izdevumos, ieskaitot avīzi “*Izvestija*” un PSRS vienīgo ziņu žurnālu “*Novoje vremja*”. “Rīgas Balss” pirmo reizi pēc kara deva iespēju iepazīties ar kompaktu un no ideoloģiskajām klišejām maksimāli atbrīvotu starptautisko jaunumu apskatu vienā lappusē, kas bija īpaši izdevīgs strādājošajiem ļaudīm bez lieka brīvā laika. To panāca, pateicoties Mavrika Vulfsona un citu starptautisko ziņu nodaļas darbinieku gatavībai ātri pārtulkot un īsi pirms aplaušanas iesniegt jaunākās vācu un angļu radioziņas.³⁶ Līdz ar centrālās avīzes “*Izvestija*” kvalitātes uzlabošanos tā saucamajos Adžubeja laikos, izdevuma “*Za rubežom*” iznākšanu 1960. gadā un sociālistisko valstu ilustrēto žurnālu salīdzinoši brīvu pieejamību 60. gadu vidū pieejama apjoma starptautiskā informācija kļuva pieejama jebkuram interesentam ar tālaika vidējo algu. Inteligences aprindas un cilvēki ar personiski vai iepriekšējā paaudzē zaudētu augstāku neatkarības sociālo statusu deva priekšroku preses izdevumiem un informācijai ar kaut minimālu ekskluzivitātes pieskaņu, šai gadījumā kultūras ziņām. Latvijas apstākļos tas nozīmēja lasītās preses loka ierobežošanu ar avīzi “*Literatūra un Māksla*”, “*Zvaigznes*” kultūras lappusēm un – mazākā mērā – literatūras mēnešrakstu “*Karogs*”, kura publicētie darbi 50. gadu beigās ļaudīm ar sociālām pretenzijām šķita vai nu pārāk politizēti, vai pārlietu primitīvi “*tautiski*”. Interesi par “*Rīgas Balsi*” minētās aprindas nespēja uztvert citādi kā zemāko slāņu sliktas gaumes piemēru.³⁷

1957. GADA SEKAS LATVIJAS PERIODISKAJĀ PRESE

Nacionālkomunisti tā arī neizmantoja savu ietekmi pār Latvijas preses izdevumiem. Ņemot vērā kustības sašķeltību un subjektīvā faktora dominanci tajā, šodien ir gandrīz neiespējami pateikt, vai tā bija nespēja vai neprasmē. 1958. gada oktobrī jauna karojošā ateisma kampaņa visā PSRS teritorijā ievadīja īslaicīgā preses “*atkušņa*” beigas. Pārmaiņas vispirms skāra ārzemju informāciju, padarot redakcijas vēl atkarīgākas no oficiālo ziņu dienestu materiāliem. Vēl pirms 1959. gada jūlija plēnuma no ilustrētajiem izdevumiem pazuda oriģināla vizuālā informācija par Rietumiem, un “*Zvaigzne*” šai jomā atkal sāka atdarināt “*Ogoņok*”.³⁸ Liktenīgā plēnuma laikā nacionālkomunistu pretinieki savās runās uzskatāmi parādīja, ka tā arī nav sapratuši ne oponentu

nodomus, ne preses potenciālu masu ietekmēšanā. Vadošo latviešu izdevumu redakcijas tika denuncētas kā nelojālu elementu pagrīdes slēptuves un, lai cik komiski tas būtu, uzurpētas sinekūras, ar kurām atteikušies dalīties. Pēdējais patiesībā arī kļuva par galveno iemeslu “Cīņas”, “Literatūras un Mākslas”, “Zvaigznes” un dažu citu redakciju sagrāvei. Taču – tiši vai netiši – nacionālkomunisti bija paguvuši izveidot optimālo Padomju Latvijas preses sistēmu un uz vietējiem periodiskajiem izdevumiem balstītu informācijas telpu.

1958. gadā “Zvaigznei” pievienojās analogiska formāta jaunatnes ilustrētais žurnāls “Liesma”, kas neveiksmīgi balansēja starp propagandu un cenzētajām neformālajām ziņām un trīsdesmit gadus tā arī nespēja precīzi noteikt savu auditoriju. Vienlaikus no žurnāla “Bērniņa” izveidojās divām Latvijas jauniešu paaudzēm labi pazīstamie “Draugs” un “Zīlīte” un, veidots precīzi pēc sava populārā Maskavas analoga, Latvijā ienāca žurnāls “Veselība”. Ārpus nacionālkomunisma perioda palika populārzinātnisko žurnālu masveida dibināšanas laiks 60. gados, kas pie mums izpaudās “Zinātnes un Tehnikas” un vairākus lauksaimnieciska rakstura izdevumus apvienojošās “Lauku Dzīves” izveidošanā.

Kā nacionālkomunisma mantojums Latvijā vēl ilgi pēc 1957. gada un pašas kustības sagrāves saglabājās no padomju paraugiem atšķirīga, mājīgāka, uz lasītāju orientēta prese. Īpaši labi tas redzams, salīdzinot 1956.–1958. gadā nacionālkomunistu dibinātos vai pārraudzītos preses izdevumus un pārējo presi. “Zinātne un Tehnika” un “Lauku Dzīve” tā arī palika oficiāli vēsi informatīvie izdevumi ar didaktisku ievirzi, kur pat joki nekad nebija smieklīgi. Žurnāla “Sieviete” 60. gadu zvaigžņu stunda pienāca, nevis pateicoties attieksmes maiņai, bet gan neparasti veiksmīgai tradicionālās māsaimniecības padomu jomas aizņemšanai. “Zvaigzne” turpretim nekad tā īsti nekļuva par Latvijas “Ogoņok” un zem visiem uzslāņojumiem tā arī palika mazliet “Atpūta” un mazliet 20. gadu “Die Woche”. “Dadzā” vēlāko gadu atšķirības vairāk izskaidrojamas ar redakcijas pārpludināšanu ar sākotnējai latviskā humora idejai svešiem ļaudīm, taču, tā kā jokot par ikdienu nācās piezemētās vietējās dzīves prozas ietvaros, arī “Dadzis” nekļuva par latviešu “Krokodil”. “Rīgas Balss” ziņu avotu tradīcijas saglabāšanos vislabāk raksturo daži 1969. gada numuri, kur redakcija, par spīti neoficiālajam klusēšanas aizliegumam, soli pa solim seko līdzī amerikāņu lidojumam uz Mēnesi.³⁹ “Literatūra un Māksla”, tāpat kā 50. gados, turpināja savienot uzticību dzimtajai valodai un kultūrai ar zināmu – ne visiem pieņemama snobisma devu. Nacionālkomunistu veidotā prese radoši pārveidoja 20.–30. gadu tradīcijas un turpmākajos trīsdesmit gados pati kļuva par tradīciju noteicēju Latvijā, lai savukārt piedzīvotu radošu pārvērtēšanu Atmodas gados.

ATSAUCES

- ¹ За рубежом – 30 // За рубежом. – 1990. – № 22. – С. 5.
- ² *Gordon F.* An Adventure During the Thaw: the Evening Newspaper Rīgas Balss – Personal Experiences 1957–1971 // Journal of the Baltic Studies. – Summer 1988. – P. 164.
- ³ Turpat.
- ⁴ *Colliers Encyclopedia.* – Vol. 17. – New York, 1952. – P. 183.
- ⁵ *Hamblin D. J.* That was Life. – New York, 1977. – P. 86, 87.
- ⁶ ИЛ – 28 // Техника – молодёжи. – 1984. – № 7. – С. 23.
- ⁷ Неделя. – 1989. – № 16. – С. 5.
- ⁸ *Аджубей А.* Те десять лет // Знамя. – 1988. – № 5. – С. 122.
- ⁹ Ежегодник БСЕ. 1957. – Москва, 1958. – С. 80.
- ¹⁰ *Одинцов М.* Хождение по мукам. 1954–1960 // Наука и религия. – 1991. – № 7. – С. 3.
- ¹¹ Рига // Огонёк. – 1957. – № 20. – С. 13, 14.
- ¹² Сīņa. – 1959. – 10. apr.
- ¹³ *Gordon F.* An Adventure During the Thaw .. – P. 169.
- ¹⁴ Шаболовка 37. – Москва, 1988. – С. 90, 91.
- ¹⁵ *Henīšs A.* Vējš augstākās priedes nolauza // Сīņa. – 1989. – 31. marts.
- ¹⁶ *Ābele S.* Daugavā iet ledus. – Rīga, 2003. – 61. lpp.
- ¹⁷ *Butulis I.* Dažas nacionālkomunisma izpausmes žurnālā “Zvaigzne” // Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti. – 25. sēj. – Rīga, 2009. – 696. lpp.
- ¹⁸ Zvaigzne. – 1957. – Nr. 12. – 1. lpp.
- ¹⁹ Labākais perioda republikānisko humora žurnālu karikatūru stila salīdzinājums atrodams 1957. gada žurnālā “Zvezda” no 1. līdz 12. numuram.
- ²⁰ Dadzis. – 1957. – Nr. 1. – 3.–5. lpp.
- ²¹ *Вайль П.* Долгота Риги. – Рига, 2003. – С. 45.
- ²² Власть. – 2003. – С. 59, 60.
- ²³ Latvijas vēsture. 20. gadsimts. – Rīga, 2005. – 343. lpp.
- ²⁴ *Berkļavs E.* Zināt un neaizmirst. – 1. grām. – Rīga, 1998. – 166. lpp.
- ²⁵ Vienīgā kolektīvā pieņemšana 1956. gadā, aptuveni tikpat bieži, cik Rjazanaņas apgabala pirmajam sekretāram.
- ²⁶ *Berkļavs E.* Zināt un neaizmirst. – 157. lpp.
- ²⁷ *Butulis I.* Dažas nacionālkomunisma izpausmes žurnālā “Zvaigzne”. – 699. lpp.
- ²⁸ LKP CK VII, slēgtā plēnuma stenogramma // Padomju Latvijas Komunisti. – 1989. – Nr. 4. – 67., 68. lpp.
- ²⁹ *Berkļavs E.* Zināt un neaizmirst. – 166. lpp.
- ³⁰ Turpat.
- ³¹ *Henīšs A.* Vējš augstākās priedes nolauza.
- ³² *Gordon F.* An Adventure During the Thaw .. – P. 165, 166.
- ³³ *Gabre A.* “Rīgas Balsij” – 50 // Rīgas Balss. – 2007. – 27. sept.
- ³⁴ *Ābele S.* Daugavā iet ledus. – 61., 62. lpp.
- ³⁵ Ежегодник БСЕ. 1957. – С. 80.
- ³⁶ *Gordon F.* An Adventure During the Thaw .. – P. 169.
- ³⁷ *Ābele S.* Daugavā iet ledus. – 60. lpp.
- ³⁸ *Butulis I.* Ārzemju informācija žurnālā “Zvaigzne” // Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti. – 21. sēj. – Rīga, 2007. – 458. lpp.
- ³⁹ Rīgas Balss. – 1969. – 20. jūl. – 6. lpp.

Juris Pavlovičs

NATIONAL COMMUNISTS AND THE PRESS:
SOME ASPECTS OF THE LATVIAN
INFORMATIONAL SPACE IN 1957

Summary

The essence of the Latvian national communist movement cannot be properly defined due to the individual and amorphous character of the ideas and beliefs held by its members. During their few years of influence on Soviet Latvian politics national communists made significant changes in the structure, style and quality of the Latvian press. Their most impressive achievement was the foundation of an informative evening paper *Rīgas Balss* (Voice of Riga) – a newspaper whose modernity was unique in the USSR of the 1950s. Destroyed through party purges of 1959, national communists still were able to leave a significant cultural legacy that included some modern journalistic methods. Despite new challenges and suppression of national ideas in the 1960s and 1970s Latvian press was able to keep this legacy alive and follow the local traditions until independence was regained in 1990. While Latvian national communists had no intention of overthrowing the Soviet government, their plans for reorganisation of the national press influenced the history of Latvia more than anything else done by this movement.

Iesniegts 07.01.2010.